

AUTOR

mgr Olga Powalko

o.powalko@akademia.mil.pl

Wydział Zarządzania i Dowodzenia, ASzWoj

BAROMETRY POLEMOLOGICZNE JAKO NARZĘDZIE BADAWCZE POLEMOLOGII

*Słowa klucz: polemologia, barometry polemologiczne,
wojna w Bośni i Hercegowinie*

Wstęp

Wojny, spory towarzyszą ludziom od zarania dziejów. W związku z tym po zakończeniu II wojny światowej, której skutkami były olbrzymie straty w ludziach i zrujnowana gospodarka światowa, zaczęto zastanawiać się nad tym, co jest przyczyną wojen itp. Dlatego też powstała polemologia. W poniższej pracy przybliżono sylwetki prekursorów polemologii, przedstawiono pojęcie polemologia oraz przybliżono narzędzia badawcze polemologii, tj. barometry polemologiczne. Ponadto ukazano praktyczne wykorzystanie barometrów polemologicznych na przykładzie wojny w Bośni i Hercegowinie trwającej od początku marca 1992 r. do 1995 r.

Twórcy polemologii

Na podstawie literatury przedmiotu wybrano prekursorów polemologii i poniżej przedstawiono ich sylwetki.

Twórcą polemologii jest francuski uczoney Gaston Bouthoul żyjący w latach 1896-1970. W 1945 r. w Paryżu powstał pierwszy na świecie Instytut Polemologiczny, którego dyrektorem był Gaston Bouthoul. Swoje główne tezy i teorie przedstawił w dziele *Traite de polemologie. Sociologie des guerres (Traktat o polemologii. Socjologia wojen)* wydanym w 1970 r. To bardzo obszerne dzieło zawierające następujące zagadnienia polemologii:

- *kwestie metodologiczne badań nad wojnami;*
- *definicje i ograniczenia fenomenu wojny;*
- *filozoficzne doktryny wojenne;*
- *morfologię wojny;*
- *elementy techniczne wojen;*

- *socjologiczne znaczenie ewolucji techniki wojennej;*
- *taktykę i strategię;*
- *aspekty ekonomiczne wojen;*
- *elementy demograficzne wojen;*
- *elementy psychologiczne wojen;*
- *domniemane przyczyny wojen;*
- *cykliczność wojen;*
- *rozwój i badania polemologii.*

Należy wskazać, iż powyżej przedstawiony zakres *Traktatu o polemologii*. *Socjologia wojny* świadczy o jego bardzo szerokim i interdyscyplinarnym podejściu do wojny. Dzieło zawiera główną myśl przewodnią, która brzmi: *Od poznania wojny do poznania pokoju lub w innym ujęciu: jeśli chcesz pokoju poznaj wojnę*¹.

Jan Gotlieba (Bogumił) Bloch, żyjący w latach 1836-1902, jest również uznawany za prekursora polemologii. Napisał 5 tomowe dzieło pt. *Przyszła wojna* pod względem technicznym, ekonomicznym i politycznym. Należy zauważyć, że poświęcił on tak bardzo dużo uwagi na tworzenie dzieła, iż zmuszony był zawiesić swoją pracę zawodową bankiera i przedsiębiorcy. Pierwszy tom poświęcił rozważaniom dotyczącym uzbrojenia oraz działaniom różnego rodzaju wojsk, natomiast tom drugi – tematyce dotyczącej liczebności walczących wojsk, kwestiom związanym z kierowaniem armią, a także taktyce wojennej i walce partyzanckiej. Trzeci tom dotyczył wojny morskiej, a czwarty zagadnień związanych z ekonomiką wojny, działaniami wojennymi, jak również społecznymi i ekonomicznymi skutkami przygotowywania wojny. Rozważania związane z pokojowym rozwiązywaniem sporów przedstawiono w piątym tomie. Prace nad dziełem trwały osiem lat, jednak wcześniej fragmenty wydawano w różnych czasopismach, jak np. *Biblioteka Warszawska*. Początkowo książkę wydano w dwóch językach tj. rosyjskim i polskim, jednak z czasem pojawiały się jej tłumaczenia na język niemiecki, angielski oraz francuski².

Do przedstawicieli polemologii zaliczany jest również Quincy Wright. Zdobył wykształcenie prawnicze, politologiczne. Zawodowo pracował również jako profesor na amerykańskim uniwersytecie. To autor dzieła *A Study of War (Traktat o wojnie)* składającego się z dwóch tomów. Traktat, w którym wojna postrzegana jest jako zjawisko społeczne, wydano w 1951 r. w Chicago.

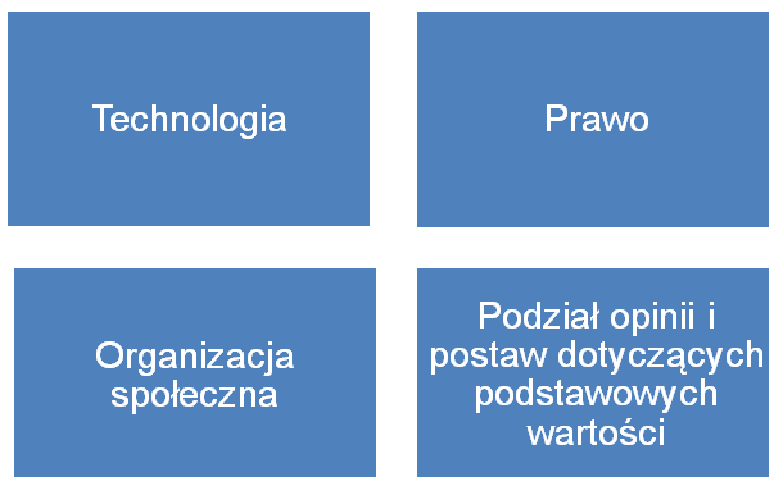
¹ M. Huzarski, B. M. Szulc, *Metodologiczna tożsamość polemologii*, AON, Warszawa, 2010, s. 16-17.

² M. Palczewska, M. Centkowska, *Polemologia i irenologia w badaniach problemów wojny i pokoju*, AON, Warszawa, 2016, s. 9-10.

Traktat o wojnie omawia takie treści jak:

- *fenomen wojny;*
- *koncepcje wojny;*
- *zmienność wojny a historia;*
- *warunki sprzyjające powstawaniu wojny;*
- *prawna tolerancja wojny;*
- *różnice kulturowe narodów;*
- *integracja społeczna a wojna;*
- *opinia publiczna a wojna;*
- *przewidywanie wojny;*
- *przyczyny wojen;*
- *warunki pokoju;*
- *kontrola nad wojną*³.

Quincy Wright jest twórcą czteroczynnikowego modelu powstawania wojen, który przedstawiono na rysunku nr 1.

Źródło: opracowanie na podstawie M. Palczewska, *Polemologia*, AON, Warszawa, 2015, s. 12.

Rys. 1. Czteroczynnikowy model powstawania wojen

Zgodnie z powyższym rysunkiem czteroczynnikowy model powstawania wojen zawiera następujące czynniki: technologię, która związana jest najbardziej ze sprawami wojskowymi natomiast prawo, odnoszące się do samej wojny a dokładnie do wszelkich przepisów prawnych dotyczących rozpoczęcie wojny; organizacje społeczne,

³ M. Huzarski, B. M. Szulc, *Metodologiczna tożsamość...*, s. 17.

dotyczące plemion, narodów itp., a także podział opinii i postaw dotyczących podstawowych wartości.

Ludzkie życie składa się z czterech poziomów kultury. Są to poziom: technologiczny, społeczny, prawny, biologiczno-psychologiczny. Poziomom tym odpowiadają powyżej wymienione czynniki. Uznaje się iż na każdym z powyżej wymienionych poziomów może wystąpić konflikt. Natomiast gdy miejsce będą miały nieprawidłowości w funkcjonowaniu organów i instytucji, których podstawowym celem działalności jest zapewnienie bezpieczeństwa, to może wystąpić konflikt z użyciem siły. W związku z tym w przypadku, jeżeli na którymkolwiek poziomie wystąpią brak kontroli lub nieodpowiednie regulacje, mogą pojawić się przemoc i wojna uznawane za zjawiska prawdopodobne i naturalne. Według Wrighta *pokój jest równowagą pomiędzy różnorodnymi siłami*. W ramach zachowania, przywrócenia itp. pokoju realizowane są różne działania, które bardzo często mają charakter nowatorski. Przykładowo tworzenie nowych organizacji, których podstawowym celem działalności jest zachowanie, przywrócenie pokoju na całym świecie bądź w poszczególnych jego częściach⁴.

W literaturze przedmiotu wymieniono również jako prekursorów polemologii Pitrima Aleksandrowicza Sorokina, Clausewitza, Sun Tzu. Natomiast do polskich badaczy zajmujących się polemologią należą: Władysław Sikorski, Bolesław Balcerowicz, Eugeniusz Ponczek, Katarzyna Piskrzyńska, Tadeusz Kęsoń, Jerzy Świeca⁵. Duże znaczenie dla rozwoju polemologii mają prace profesora Michała Huzarskiego – autora *Polemologii poznanie fenomenu wojny dla idei pokoju, Wiedzy o polemologii w Metodologicznej tożsamości polemologii*.

Polemologia

Polemologia jest młodą dyscypliną naukową zajmującą się badaniem wojen i konfliktów zbrojnych. W literaturze przedmiotu znajduje się wiele definicji pojęcia polemologia różnych autorów. Poniżej autorka przedstawia wybrane z nich. Za twórcę terminu polemologia uważa się G. Bouthoul, którego postać i tezy przybliżono w poprzedniej części pracy. Natomiast słowo polemologia wywodzi się od greckiego *polemos*, co oznacza: bój, wojnę, walkę⁶.

Według Tadeusza Kęsonia *polemologia oznacza obszar badań nad wojnami konfliktami zbrojnymi zarówno w przeszłości, teraźniejszości, jak*

⁴ M. Palczewska, *Polemologia*, AON, Warszawa, 2015, s. 12-13.

⁵ Tamże, s. 13-14.

⁶ Tamże, s. 14.

*i przyszłości. Jest dyscypliną naukową zajmującą się wyjaśnieniem przyczyn, źródeł, uwarunkowań wojen i konfliktów zbrojnych. Analizuje ich naturę, umiejscawia w czasie i przestrzeni, bada ich cykliczność, natężenie, rozmiar, skalę, a także związki przyczynowo-skutkowe oraz klasyfikacje*⁷.

Eugeniusz Ponczek uważa, że *polemologia to nauka o wojnie, jej etiologia, łącznie z refleksją o przedsięwzięciach dotyczących możliwości wyeliminowania konfliktów militarnych oraz zapewnienia bezpieczeństwa oraz urzeczywistnienia ładu pokojowego*⁸.

Według Gastona Bouthoula polemologia składa się z następujących elementów:

- *ogólnej socjologii wojny – poszukiwania rytmów wojowniczności;*
- *etiologii wojen – badania przyczyn wojen: strukturalnych, koniunkturalnych i okazjonalnych (czynniki wirulencyjne);*
- *prospekcji – badania nad zagrożeniami wojną w danym czasie (barometry polemologiczne)*⁹.

Ze względu na tematykę niniejszego materiału szczególną uwagę poświęcono barometrom polemologicznym.

Głównym przeznaczeniem barometrów jest badanie zagrożeń wojną za pomocą pięciu czynników (rys. 2.). Poniżej poddano je krótkiej charakterystyce.

Źródło: opracowanie na podstawie M. Huzarski, A. Czupryński (red.), *Teoretyczno-pragmatyczne aspekty uprawiania polemologii*, AON, Warszawa, 2014, s. 76.

Rys. 2. Barometry polemologiczne

⁷ T. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, skrypt internetowy: www.osrodekbadania.waw.pl, s. 8 [dostęp: 20.06.2017].

⁸ E. Ponczek, *Wojna – bezpieczeństwo – pokój w kontekście refleksji polemologiczno irenologicznej*, [w:] G. Ciechanowski, *Konflikty współczesnego świata*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, 2006, s. 7.

⁹ M. Huzarski, A. Czupryński (red.), *Teoretyczno-pragmatyczne aspekty...*, s. 74.

Czynniki geograficzne i geopolityczne są najbardziej ogólne. W ich skład wchodzi elementy, które charakteryzują właściwości: geograficzne – przestrzeń, czasowe – trwanie. Możliwość umiejscowienia w czasie i przestrzeni wojen i konfliktów zbrojnych pozwala polemologom wyróżnić pojęcia *linii pęknięć* oraz *linii podziałów*. Linie pęknięć geopolitycznych mają ścisły związek z punktami zapalnymi, gdyż podczas konfliktów punkty zapalne zlokalizowane są w pobliżu linii pęknięć. *Natomiast linie podziału wyznaczone są przez podziały: rasowe, etniczne, religijne i ideologiczne, jak też przez zróżnicowany poziom rozwoju ekonomicznego i przyrostu demograficznego*¹⁰.

Czynniki długookresowe – polemology zakładają, że *czas trwania istotnych procesów jest specyficzny dla każdego typu społeczeństwa, a zmiany jego periodyczności powodują zmianę typu cywilizacji*. Należy wskazać, iż występują zależność pomiędzy epoką historyczną i częstotliwością występowania konfliktów zbrojnych i wojen. Należy brać to pod uwagę podczas dokonywania analizy cykliczności występowania konfliktów zbrojnych i wojen¹¹.

Czynniki koniunkturalne – zależne od wydarzeń politycznych, zaliczane są tu zawierane sojusze i koalicje, które przyczyniają się do zmiany w stosunku sił, jak również w dużym stopniu do zakłóceń wewnętrznej i zewnętrznej równowagi strukturalnej¹².

Barometry struktur narodowych – wykazują bardzo ścisły związek ze strukturą państwa, kształtowane także przez poziom rozwoju państwa w sektorze gospodarki, ekonomii, wojska¹³.

Barometry polemologiczne, krótkookresowe, mające na celu zarówno poszukiwanie, jak i poznanie przyczyn wojen oraz konfliktów zbrojnych jednakże w zakresie motywacji, jak również predyspozycji socjologicznych i psychologicznych. Należy wskazać, iż bardzo duże znaczenie odgrywają media oraz propaganda, gdyż pod wpływem ich działalności następuje przekształcenie agresji nieukierunkowanej w czynną wrogość¹⁴.

¹⁰ M. Huzarski, B. M. Szulc, *Metodologiczna tożsamość...*, s. 82.

¹¹ Tamże, s. 76.

¹² Tamże, s. 76.

¹³ Tamże, s. 76.

¹⁴ Tamże, s. 76.

WYKORZYSTANIE BAROMETRÓW POLEMOLOGICZNYCH NA PRZYKŁADZIE WOJNY W BOŚNI I HERCEGOWINIE (1992-1995)

Barometry polemologiczne stanowią narzędzia badawcze polemologii. W związku z tym na podstawie barometrów polemologicznych dokonano analizy wojny w Bośni i Hercegowinie trwającej od 1992 r. do 1995 r. Wojna ta stanowi jedną z kilku wojen towarzyszących rozpadowi byłej Jugosławii w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Przyczyn rozpadu Jugosławii upatruje się zarówno w czynnikach wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Do czynników wewnętrznych należą zbyt duże zróżnicowane etniczne, śmierć przywódcy Josipa Broz Tito, pogłębiający się kryzys gospodarczy, próba serbskiej dominacji. Natomiast do zewnętrznych tzw. „jesień ludów”¹⁵.

Jak wcześniej wspomniano jednym spośród trzech elementów tworzących polemologię jest etiologia wojen, czyli przyczyny wojen.

Tadeusz Kęsoń wyróżnia następujące przyczyny:

- przyczyny strukturalne związane z poziomem rozwoju intelektualnego, techniki, ekonomii, uwarunkowaniami historycznymi itp.;
- przyczyny koniunkturalne, czyli powiązane z sojuszami, koalicjami, odnoszące się również do zachowań publicznych, które są kształtowane pod wpływem propagandy, ideologii;
- przyczyny okazjonalne (bezpośrednie) zalicza się tu nieprzewidziane incydenty, prowokacje itp.

W nawiązaniu do powyższego podziału poniżej przedstawiono przykładowe przyczyny wojny w Bośni i Hercegowinie według klasyfikacji polemologicznej¹⁶.

Przyczyny strukturalne:

- federacja utworzona na bazie doświadczeń powojennych (utworzenie federacji po II wojnie światowej, Bośnia i Hercegowina stanowiła jedną z republik byłej Jugosławii);
- wyniszczenia spowodowane II wojną światową;
- po śmierci Josipa Broz Tito w 1980 r. nasilał się kryzys gospodarczy;
- bardzo wysokie bezrobocie;
- „jesień ludów” – wydarzenia mające miejsce w Europie Środkowo-Wschodniej w 1989 r., które przyczyniły się do rozpadu rządów komunistycznych;

¹⁵ I. Rycerska, *Rozpad Jugosławii. Przyczyny i przebieg*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, 2003, s. 153-172.

¹⁶ T. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu i wojny...*, s. 12.

- próba utworzenia „Wielkiej Serbii” – chęć dominacji oraz uzależnienia pozostałych republik¹⁷.

Przyczyny koniunkturalne:

- interwencje podejmowane przez ONZ, NATO, EWG, nakładane sankcje i embarga ograniczające możliwości handlowe, a przy tym przyczyniające się do zmniejszania źródła państwowego dochodu;

- mocarstwa zachodnie wspierające Muzułmanów i Chorwatów w obawie przed wzmocnieniem Serbii uważanej za państwo komunistyczne orientujące się na Rosję;

- podobnie jak wyżej oceniano serbskiego prezydenta Milosevicia, czemu dawano wyraz w propagandzie medialnej¹⁸.

Przyczyny okazjonalne:

- trwające od 29 lutego do 1 marca referendum niepodległościowe, w którym za niepodległością Bośni i Hercegowiny opowiedziało się 99,4% głosujących;

- zbojkotowanie referendum przez Serbów;

- 2 marca 1992 r. Serbowie zaczęli wznosić barykady w Sarajewie¹⁹.

W 1992 r. w Chorwacji wybuchła wojna w związku z tym prezydent Bośni i Hercegowiny stanął przed wyborem: mógł pozostawić republikę w składzie „Trzeciej Jugosławii” bądź ogłosić niepodległość. Jak wyżej wspomniano od 29 lutego do 1 marca przeprowadzono w Bośni i Hercegowinie referendum, w którym zdecydowana większość głosujących, bo aż 99,4 %, wybrała niepodległość. W odpowiedzi Serbowie zbojkotowali referendum i zaczęli wznosić barykady w Sarajewie. 3 marca 1992 r. niepodległość została proklamowana przez parlament Bośni i Hercegowiny. Wspólnota Europejska zaproponowała kompromisowe rozwiązanie dla stron. Dotyczyło to podziału Bośni i Hercegowiny na następujące kantony: muzułmański, serbski i chorwacki. Natomiast 27 marca przez bośniackich Serbów zastała proklamowana Serbska Republika Bośni i Hercegowiny, a 3 lipca 1992 r. proklamowano chorwacką republikę Herceg-Bośnia. Jednakże żadna z powyżej wymienionych republik nie została uznana na arenie międzynarodowej²⁰.

Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych w myśl rezolucji 753 nałożyła sankcję międzynarodowe dotyczące handlu bronią pomiędzy państwami tworzącymi byłą Jugosławię. Natomiast w ramach rezolucji nr 757 na Czarnogórę i Serbię nałożono embarga handlowe. W związku z tym 16 lipca 1992 r. NATO w celu obserwacji czy

¹⁷ I. Rycerska, *Rozpad Jugosławii...*, s. 153-172.

¹⁸ M. Tanty, *Balkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa, 2003, s. 351-352.

¹⁹ L. Podhorecki, *Jugosławia. Dzieje narodów, państw i rozpad federacji*, Mada, Warszawa, 2000, s. 208.

²⁰ Tamże, s.208.

postanowienia są przestrzegane przeprowadziło operacje morską i lotniczą Martimore Monitor²¹.

Cyrus Vance i David Owen uważani są za międzynarodowych mediatorów, którym zawdzięcza się przeprowadzenie pierwszych negocjacji pomiędzy zwaśnionymi stronami. Negocjacje, na których przedstawiono dziesięciopunktowy plan pokojowy dla Bośni i Hercegowiny, trwały od 2 do 4 stycznia 1993 r. Zakładano między innymi podział Bośni i Hercegowiny na dziesięć prowincji, w ramach Konstytucji uznanie największych grup etnicznych, tj. Serbów, Muzułmanów, Chorwatów, jak również, demilitaryzację kraju będącego pod kontrolą ONZ i EWG. Na powyższy plan pokojowy zgodzili się Chorwaci i Muzułmanie, ale w referendum w dniach 15-16 maja 1993 r. 96 % bośniackich Serbów odrzuciło wyżej przedstawiony plan, natomiast popierało utworzenie Republiki Serbskiej Bośni.

W Genewie 23 czerwca 1993 r. przeprowadzono konferencje dotyczącą spraw Bośni. Uczestnikami konferencji byli między innymi Franjo Tudman, Slobodan Miloszević, przywódca bośniackich Serbów Radovan Karadžić i przywódca bośniackich Chorwatów Mate Bobana. Podczas konferencji opracowano projekt, w ramach którego Bośnia i Hercegowina miały zostać podzielone na trzy państwa etniczne. Propozycja ta została odrzucona przez Prezydium Bośni i Hercegowiny²². W planie Owena-Stoltenberga zapisano następujące punkty:

1. *Powstają enklawy czyste etnicznie.*
2. *Banja Luka będzie centrum części serbskiej, Mostar chorwackiej, a Sarajewo muzułmańskiej.*
3. *Muzułmanie otrzymują enklawy wokół dwóch miast: Sarajewa i Bihacia, które nie będą ze sobą połączone.*
4. *Dostęp do Adriatyku dla Muzułmanów będzie zapewniony przez korytarz biegnący przez część chorwacką, który połączy Sarajewo z morzem²³.*

Wejście powyższego planu w życie spowodowałoby masowe wędrowki ludności, bo w celu uniknięcia czystek etnicznych ludność musiałaby przenosić się na „właściwą część”. Pod koniec kwietnia 1994 r. utworzono „grupę kontaktową”, Jej głównym przeznaczeniem miało być opracowywanie planów pokojowych. Tworzyli ją przedstawiciele Rosji, Wielkiej Brytanii, USA, Francji, Niemiec, Grecji, Unii Europejskiej i Organizacji Narodów Zjednoczonych. Strony konfliktu nie akceptowały planów pokojowych opracowywanych przez „grupy kontaktowe”.

²¹ I. Rycerska, *Rozpad Jugosławii...*, s. 99.

²² L. Podhorecki, *Jugosławia. Dzieje narodów...*, s. 207-208.

²³ I. Rycerska, *Rozpad Jugosławii...*, s. 102.

W lipcu 1995 r. w Srebrenicy doszło do największej masakry podczas wojny w Bośni i Hercegowinie. Masakra ta jest uznawana za największe ludobójstwo w Europie od czasu II wojny światowej.

Zasadniczym celem układu pokojowego parafowanego 21 listopada 1995 r. w Dayton, a 14 grudnia podpisanego w Paryżu, było zakończenie konfliktu w Bośni i Hercegowinie. Zakładano, iż w ramach układu z Dayton Bośnia i Hercegowina będą stanowiły jedno państwo, składające się z Federacji Chrowacko-Muzułmańskiej stanowiącej 51 % terytorium oraz Republiki Serbskiej stanowiącej 49 %. Określono również sposób wyboru oraz strukturę władzy, gdzie występował jeden prezydent, dwuizbowy parlament oraz jeden wspólny Trybunał Konstytucyjny. Bank centralny i waluta również były wspólne. Siły Implementacyjne – IFOR, liczące 60 tysięcy żołnierzy kontrolowały, czy założenie układu z Dayton są przestrzegane przez strony konfliktu. Natomiast w grudniu 1996 r. IFOR zostało przekształcone w siły stabilizacyjne – SFOR liczące 38 tysięcy żołnierzy. Mimo iż konflikt w Bośni i Hercegowinie zakończył się podpisaniem pokojowego układu, to dręczące problemy pozostawały bez rozwiązania. Nie ustała wrogość pomiędzy trzema dominującymi grupami etnicznymi. Ponadto każda z tych grup posiadała siły zbrojne. Natomiast przed podjęciem walki powstrzymywały ich stacjonujące siły SFOR. Nawet wizyta Jana Pawła II, która miała miejsce 12-13 kwietnia 1997r., nie zdołała zbliżyć narodów żyjących w Bośni i Hercegowinie. Wizyta papieża miała na celu przywrócenie pokoju i ponowne utworzenie wieloetnicznego oraz tolerancyjnego państwa. Jednak życzliwie został on przyjęty tylko i wyłącznie przez Chorwatów²⁴.

Powyżej przedstawiono wojnę w Bośni i Hercegowinie trwającą od 1992 r. do 1995 r. Natomiast poniżej dokonano analizy wojny w kontekście barometrów polemologicznych.

Czynniki geograficzne i geopolityczne

Określając ramy czasowe, przyjmuje się okres od 1 marca 1992 r., kiedy to przeprowadzono referendum niepodległościowe, a następnie Serbowie zaczęli wznosić barykady do 14 grudnia 1995 r., kiedy w Paryżu podpisano traktat pokojowy kończący wojnę w Bośni. Teatrem działań jest Bośnia i Hercegowina położona w Południowo-Wschodniej Europie w zachodniej części Półwyspu Bałkańskiego, granicząca z Chorwacją, Serbią i Czarnogórą. Na rysunku nr 3 przedstawiono położenie w Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławii. Punktem czerwonym oznaczono Bośnię i Hercegowinę. Na ukształtowanie Bośni i Hercegowiny składają się góry, zdecydowaną większość terytorium zajmują Góry Dynarskie z najwyższym szczytem Maglič 2386 m. n.p.m. oraz kotliny, tj. Kotlina Panońska znajdująca się na północno-wschodnim obszarze.

²⁴ M. Tanty, *Bałkany w XX wieku...*, s. 355-357.

Należy dodać, iż blisko połowa terytorium jest zalesiona. Sawa to największa rzeka znajdująca się na terytorium Bośni i Hercegowiny²⁵.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Socjalistyczna_Federacyjna_Republika_Jugos%C5%82awii#/media/File:Jugos%C5%82awia_2006-2008-map.png.

Rys. 3. Położenie Bośni i Hercegowin w Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławi

Czynniki długookresowe

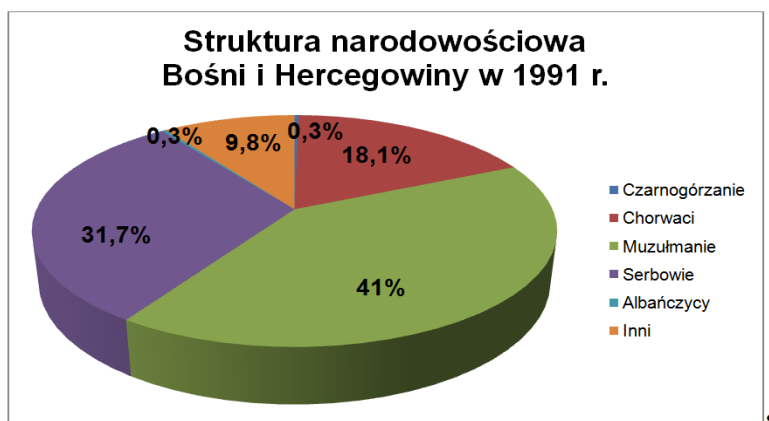
Podczas II wojny światowej miejsce miały następujące zdarzenia. Niezależne Państwo Chorwackie powstało w wyniku kolaboracji Chorwatów z Niemcami i Włochami. Podobnie muzułmańscy działacze z Bośni i Hercegowiny za wszelką cenę dążyli do uzyskania autonomii. Dlatego też w listopadzie 1942 r. skierowano do Hitlera memorandum, w którym stwierdzili, iż nie są Słowianami, a wywodzą się od Gotów. Podkreślali, iż na Bałkany przybili w III wieku jako plemię germańskie. Odpowiadając na powyższe, stworzono ochotniczy legion muzułmański. Oficerowie wchodzący w skład Waffen SS z 13 Dywizji Górskiej SS „Handschar” 23 oraz Dywizji Górskiej SS „Kama” mieli niemieckie pochodzenie. Formację tę ponadto w latach 1942-1943 zasilala ludność pochodzenia albańskiego i chorwackiego. Uznaje się, iż Waffen SS liczyło około 20-25 tysięcy żołnierzy. W celu odpowiedniego przeszkolenia zostali wysłani na Śląsk i do Francji. Po odbyciu szkoleń powrócili do Bośni, gdzie w marcu 1944 r. walczyli przeciw partyzantom. Należy wskazać, iż niejednokrotnie formacja ta dokonywała mordów na serbskiej ludności.

²⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Bnia_i_Hercegowina [dostęp: 20.06.2017].

Historia ukazuje, iż starcia pomiędzy Serbami, Chorwatami i Muzułmanami miały również miejsce podczas II wojny światowej²⁶.

Barometry struktur narodowych

Bośnia i Hercegowina nie była jednolita etnicznie, co przedstawia poniższy rysunek nr 4. Jednak trzy społeczności narodowe, tj. Muzułmanie (44%), Serbowie (30,7%) i Chorwaci (18,1%) stanowili znaczącą przewagę nad pozostałymi. Należy wskazać, iż zróżnicowaniu etnicznemu towarzyszy również zróżnicowanie wyznaniowe²⁷.

Źródło: D. Anderson, *The collapse of Yugoslavia: Background and Summary*, No. 14 1995-96, s. 7.

Rys. 4. Struktura narodowościowa Bośni i Hercegowiny w 1991 r.

Barometry koniunkturalne

Jak już wyżej wspomniano, 16 lipca 1992 r. miała miejsce operacja morska i lotnicza zwana *Maritime Monitor*, przeprowadzona przez NATO w celu obserwacji czy przestrzegane są sankcje na handel bronią pomiędzy państwami byłej Jugosławii, a także embarga handlowe nałożone na Czarnogórę i Serbię²⁸.

9 października 1992 r. przyjęta została przez Radę Bezpieczeństwa ONZ rezolucja, w ramach której nastąpił zakaz lotów samolotów wojskowych nad Bośnią i Hercegowiną skierowany do stron konfliktu.

W Bośni i Hercegowinie 10 i 11 kwietnia 1994 r. przeprowadzono pojedyncze naloty na pozycje serbskie zgodnie z rezolucją nr 824 Rady

²⁶ <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/32200/0011.pdf> [dostęp 20.06.2017].

²⁷ D. Anderson, *The collapse of Yugoslavia...*, s. 7.

²⁸ I. Rycerska, *Rozpad Jugosławii...*, s. 99.

Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych o ustanowieniu sfer bezpieczeństwa w Bośni²⁹.

Przedstawiciele Rosji, Wielkiej Brytanii, USA, Niemiec, Francji, Grecji, Unii Europejskiej, ONZ wchodzili w skład „grupy kontaktowej”, która powstała pod koniec kwietnia 1994 r. Jej głównym przeznaczeniem miało być opracowywanie planów pokojowych.

Rezolucja nr 958 została przyjęta 19 listopada 1994 r. przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych. W ramach tej rezolucji NATO miało możliwość bombardowania serbskich pozycji w Krajinie. Natomiast 21 listopada doszło do zbombardowania pasów startowych lotniska w Udbinie, z którego samoloty Serbów wyruszały w celu nalotów na enklawę Bihać. Należy dodać, iż lotnisko to mieści się na obszarze Krajiny. 23 listopada NATO zbombardowało stacje radiolokacyjne. Była to odpowiedź ze strony NATO na zdarzenie mające miejsce 22 listopada, w którym to Serbowie ostrzelali 2 brytyjskie samoloty³⁰.

14 grudnia 1995 r. w Paryżu przez prezydentów Bośni, Serbii i Chorwacji zostało podpisane porozumienie pokojowe z Dayton. Zgodnie z tym porozumieniem nastąpił koniec wojny w Bośni i Hercegowinie³¹.

Barometry polemologiczne krótkookresowe

Bośnie i Hercegowinę zamieszkiwały trzy społeczności Serbowie, Muzułmanie i Chorwaci, stanowiące przewagę liczebną nad pozostałymi narodowościami. Jednakże każda z tych społeczności wykazywała inne oczekiwania względem przyszłości. W przypadku Chorwatów i Serbów cele były zbieżne, dążyli oni do połączenia z ojczystymi państwami, natomiast Muzułmanie nie chcieli podziału republiki, pragnęli, aby zachowała ona swoją integralność. Ich oczekiwania wynikały z faktu, iż sądzili, że wysoki przyrost naturalny spowoduje, że zyskają znaczącą przewagę liczebną, tym samym sprawiając, że Serbowie i Chorwaci będą stanowili mniejszości narodowe.

Podczas wojny w Bośni i Hercegowinie dużą rolę odegrały media. Powszechnie uznaje się, iż środki masowego przekazu ze względu na dużą liczbę odbiorców i możliwość szybkiego przekazu informacji powinny podawać przekaz rzetelny i pozbawiony manipulacji. Niestety w przypadku relacjonowania wojny w Bośni było inaczej, co potwierdza przedstawiony przykład. Rząd Bośni i Hercegowiny nawiązał współpracę z amerykańską firmą Ruder Fin Global Public Affairs, zajmującą się public relations. Na zlecenie tej firmy pracowały zachodnie media. Dzięki czemu publikowano artykułu np. w *New York Times*. Przykładowo w jednym z artykułów

²⁹ Tamże, s. 102.

³⁰ Tamże, s. 106.

³¹ Tamże, s. 113.

umieszczonych w *New York Times* Serbowie zostali porównani do nazistów z okresu drugiej wojny światowej. Miało to na celu doprowadzić do współpracy z amerykańskimi organizacjami żydowskimi. Poniższy rysunek (rys.7.) przedstawia okładkę *New York Times* z sierpnia 1992 r. Na zdjęciu widnieje wychudzony bośniacki muzułmanina Fikret Alicia. Według podanych informacji w artykule muzułmanin więziony był w obozie w Trnopolje. Podawanie takich wiadomości do informacji publicznej służyło potwierdzeniu tezy o stworzonych przez Serbów obozach koncentracyjnych. W rzeczywistości zdjęcie przedstawiało Fikreta Alicia znajdującego się w obozie stworzonym dla uchodźców, którzy zostali pozbawieni dachu nad głową w wyniku konfliktu i nie mieli, gdzie się podziąć. Natomiast drut odgradzał ludność od reporterów. Przykład ten świadczy, iż środki masowego przekazu manipulowały opinią społeczności międzynarodowej na temat wojny w Bośni. Najprawdopodobniej wynikało to z faktu, iż na świecie mało wiadano o Bośni i Hercegowinie, a to ułatwiało mediom manipulacje. W związku z tym pozyskiwane informacje uznawano za wiarygodne. Nie były poddawane weryfikacji i selekcji³².

Źródło: <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/o-tym-sie-nie-mowi-nieznan-strona-wojny-na-balkanach/dqmmm> [dostęp 05.05.2017].

**Rys. 7. Okładka „Time” z 17 sierpnia 1992 r. –
muzułmański więzień jednego z serbskich obozów**

³² P. Zawada, *Wpływ mediów na rozpad Jugosławii*, www.academia.edu/12943663/Wp%C5%82yw_medi%C3%B3w_na_rozpad_Jugos%C5%82awii, [dostęp: 20.06.2017].

WNIOSKI

Polemologia ma na celu badanie wojen i konfliktów zbrojnych, ze zwróceniem szczególnej uwagi na ich intensywność, cykliczność, odniesienie zarówno w czasie, jak i przestrzeni oraz przyczyny. Obszarem zainteresowań polemologii są wojny i konflikty zbrojne z przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Dlatego też polemolodzy opracowują prognozy i założenia dotyczące rozwoju przyszłych konfliktów zbrojnych i wojen. W związku z tym strona społeczna, polityczna, militarna może opracowywać pewne warianty reakcji, jak również działania. Należy wskazać, iż dokonując analiz wojen, np. przy wykorzystaniu barometrów polemologicznych, czyli narzędzia badawczego wykorzystywanego w polemologii, zauważa się, iż pewne elementy z przeszłości pojawiają się również współcześnie. Przykładowo kwestie związane z manipulacją ze strony mediów, tak charakterystyczne w przypadku wojny w Bośni i Hercegowinie, również mają miejsce w przypadku trwającego nadal konfliktu zbrojnego na Ukrainie, który rozpoczął się w 2014 r. Powyżej wymieniono przykłady wchodzące w zakres poszczególnych barometrów polemologicznych. Mają one na celu identyfikację i analizę zjawiska wojny. Omówione powyżej barometry umożliwiają scharakteryzowanie przyczyn, przebiegu oraz efektu konfliktu.

Bibliografia

1. Anderson David, *The collapse of Yugoslavia: Background and Summary*, No. 14 1995-96.
2. Huzarski Michał, Szulc Mieczysław Bogdan, *Metodologiczna tożsamość polemologii*, AON, Warszawa, 2010.
3. Kęsoń Tadeusz, *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze. Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, skrypt internetowy: www.osrodekbadania.waw.pl.
4. Palczewska Milena, Centkowska Monika, *Polemologia i irenologia w badaniach problemów wojny i pokoju*, AON, Warszawa, 2016.
5. Palczewska Milena, *Polemologia*, AON, Warszawa, 2015.
6. Podhorecki Leszek, *Jugosławia. Dzieje narodów, państw i rozpad federacji*, Mada, Warszawa, 2000.
7. Ponczek Eugeniusz, *Wojna – bezpieczeństwo – pokój w kontekście refleksji polemologiczno-irenologicznej*, [w:] G. Ciechanowski, *Konflikty współczesnego świata*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń, 2006.
8. Rycerska Izabela, *Rozpad Jugosławii. Przyczyny i przebieg*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce, 2003.

9. Tanty Mieczysław, *Bałkany w XX wieku. Dzieje polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa, 2003.

10. Zawada Przemysław, *Wpływ mediów na rozpad Jugosławii*, http://www.academia.edu/12943663/Wp%C5%82yw_medi%C3%B3w_na_rozpad_Jugos%C5%82awii.

Źródła internetowe

1. <http://wiadomosci.onet.pl/tylko-w-onecie/o-tym-sie-nie-mowi-nieznana-stro-na-wojny-na-balkanach/dqmmm>.
2. <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/32200/0011.pdf>.
3. https://pl.wikipedia.org/wiki/Socjalistyczna_Federacyjna_Republika_Jugos%C5%82awii#/media/File:Jugos%C5%82awia_2006-2008-map.png.4.
4. https://pl.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%9Bnia_i_Hercegowina.

POLEMOLOGICAL BAROMETERS AS TESTED TOOLS IN POLEMOLOGY

The aim of this paper is to discuss the profiles of precursors of polemology. It also contains the definition of polemology as well as the description of its research tools i.e. polemology barometers. Moreover, the author shows the practical use of polemology barometers using an example of the War in Bosnia and Herzegovina, which lasted from March, 1992, until 1995.